

भा.कृ.अनु.प.- केन्द्रीय नींबूवर्गीय फल अनुसंधान संस्थान

ICAR-CENTRAL CITRUS RESEARCH INSTITUTE

भारतीय कृषि अनुसंधान परिषद, कृषि अनुसंधान एवं शिक्षा विभाग

Indian Council of Agricultural Research, Department of Agricultural Research & Education

कृषि एवं किसान कल्याण मंत्रालय, भारत सरकार

MINISTRY OF AGRICULTURE & FARMERS WELFARE, GOVERNMENT OF INDIA

अमरावती रोड, नागपूर-४४००३३, महाराष्ट्र, भारत

Amravati Road, Nagpur – 440033, Maharashtra, India

An ISO Certified 9001:2015

Email : director.ccric@icar.gov.in

Web : ccric.icar.gov.in

Office : 0712-2500813

: 0712-2500572

: 0712-2500249

Fax : 0712-2500813

Dr. Dilip Ghosh
DIRECTOR

संत्रा/मोसंबी फळ पिकातील विविध किडींचे व्यवस्थापन

मागील काही महिन्यात झालेला हवामान बदल व संतत धार पावसामुळे लिंबूवर्गीय फळ पिकांचे (संत्रा, मोसंबी) खूप नुकसान झाले आहे. पावसाने विश्रांती घेतल्या नंतर तापमानात वाढ होत आहे. संत्रा व मोसंबी वरील आंबिया बहाराची फळे सुद्धा परिपक्व होण्याच्या मार्गावर आहेत. अश्या अवस्थेत विविध किडींचा प्रादुर्भाव आंबियाच्या फळांवर दिसून येत आहे. त्यामध्ये फळमाशी, अष्टपदी, रस शोषण करणारा पतंग यांचा प्रामुख्याने समावेश आहे.

केन्द्रीय निंबूवर्गीय फळ अनुसंधान संस्था, नागपूर वेळोवेळी रोग व किडींच्या प्रादुर्भाव व होणाऱ्या नुकसान बद्दल संत्रा व मोसंबी बागायतदारांना उपाय योजने साठी सावध करत असते. वरील किडींच्या व्यवस्थापनेसाठी खालील दिलेल्या उपाययोजना वेळेवर करून या किडींचे वेळेवर व्यवस्थापन करणे गरजेचे आहे.

नागपूर

दिनांक: 16/10/2021

(दिलीप घोष)

संचालक

फळमाशी

प्रादुर्भावाची लक्षणे :-

संत्रा पिकांमध्ये फळमाशी या किडीमुळे सर्वाधिक फळगळ होते. फळमाशी पिकणाऱ्या फळांच्या सालींमध्ये छिद्र करून अंडी घालते. सालीमधील अंडे ३ ते ५ दिवसात उबल्यानंतर पांढऱ्या रंगाच्या अळ्या फळामध्ये शिरून त्यातील गर खातात. फळे खराब होतात. अंडी घालताना पडलेल्या छिद्रातून अन्य रोगजंतूंचा शिरकाव होतो व फळावर पिवळे डाग पडतात. प्रादुर्भावग्रस्त फळ ४-५ दिवसांनी खाली पडतात व अकाली फळगळ होते.

सक्रिय काळ :-

या किडीचा प्रादुर्भाव आंबिया हंगामात फळ पिकण्याचा अवस्थेमध्ये सप्टेंबर ते नोव्हेंबर या काळात दिसून येतो .

आर्थिक नुकसानीची पातळी: गळलेली १० टक्के प्रभावीत फळे

व्यवस्थापन :-

- खाली पडलेली फळे गोळा करून, खड्यात पुरवून द्यावे अथवा त्यावर कचरा टाकून फळे जाळावीत व बाग स्वच्छ ठेवावी.
- मिथील युजीनॉलचे सापळे २० प्रती हेक्टर याप्रमाणे बागेमध्ये लावावे.
- फळमाशीच्या परीणामकारक प्रतीबंधासाठी सापळ्यांमधील आमीष दर १५-२० दिवसांनी बदलावे. त्यामुळे नरमाश्या मोठ्या प्रमाणावर सापळ्याकडे आकर्षित होऊन त्यास बळी पडतात.

प्रौढ

अळी

फळमाशीमुळे ग्रसित फळ

माईट (कोळी/लाल्या)

विदर्भातील अनेक भागात मोसंबी व संत्रा फळ पिकांवर कोळी कीडीचा प्रादुर्भाव आढळून आला आहे. कोळी ही अष्टपदी वर्गातील महत्वाची कीड आहे. सध्या विदर्भातील काही जिल्ह्यात प्रामुख्याने रस्ट माईट व ग्रीन माईट या कोळी प्रजातींचा उद्रेक आढळून आला आहे.

रस्ट माईट

प्रादुर्भावाची लक्षणे

ही कीड पाने व फळांचा पृष्ठभाग खरवडतात व त्यातून येणारा रस शोषून घेतात, त्यामुळे पानांवर आणि फळांवर करडे ठिपके आढळून येतात. प्रादुर्भाव वाढल्यास फळांवर तपकीरी लालसर रंगाचे चट्टे पडतात. या अवस्थेला शेतकरी “लाल्या” म्हणून ओळखतात. कोळीचा प्रादुर्भाव वर्षभर असला तरी फळ धारणेपासून ते फळ काढणीपर्यंत आणि ऑगस्ट ते ऑक्टोबर दरम्यान जास्त असतो.

या कीडीमुळे फळांचे नुकसान होऊन अनियमित आकाराची फळे तयार होतात. प्रादुर्भाव ग्रसीत फळांचा रंग बदलतो व प्रत खालावते. त्यामुळे बाजारात कमी भाव मिळतो.

ग्रीन माईट

प्रादुर्भावाची लक्षणे

या कीडीची लक्षणे पानांच्या मुख्य शिरेपासून ते संपूर्ण पानांवर आढळून येतात. फळांच्या सालीवर बारीक खळग्यात ही कीड जाळे तयार करते. या कीडीचा प्रादुर्भाव फळांवर जास्त असल्यास पांढुरके ठिपके दिसतात व फळ कडक होते. संत्रा, मोसंबी व सतगुडी या प्रजातींवर कोळीचा प्रादुर्भाव जास्त प्रमाणात आढळून येतो.

सक्रिय काळ : कोळी एप्रिल ते मे आणि ऑक्टोबर ते डिसेंबर या काळात सक्रीय असते.

आर्थिक नुकसानीची पातळी: २% टक्के प्रभावीत फळे आणि १०% प्रभावीत पाने

व्यवस्थापन :-

प्रतिबंधात्मक उपाय :

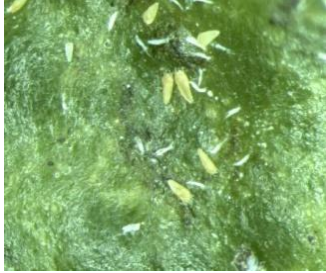

- उन्हाळ्यामध्ये पाण्याचा ताण दिलेल्या झाडांना योग्य प्रमाणात पाणी मिळत आहे याची खात्री करून घ्यावी. पाण्याचा ताण पडल्यास कोळीचा प्रादुर्भाव वाढतो.

सेंद्रीय उपाय :

- अझॅडीरॅक्टीन (१%) २ मि.ली. किंवा अझॅडीरॅक्टीन (५%) ०.५ मि.ली. प्रती लिटर पाण्यामध्ये मिसळून फळधारणेच्या वेळी फवारणी केल्यास ही कीड नियंत्रणात ठेवता येते.
- १५ दिवसांच्या अंतराने पेट्रोलियम स्प्रे ऑईल (हॉर्टीकल्चर मिनरल ऑईल) २% प्रति लिटर पाणी या प्रमाणात घेऊन दोनदा फवारणी करावी.

रासायनिक उपाय:

- कोळीचा प्रादुर्भाव दिसताच डायकोफॉल (१८.५ ई सी) २ मि.ली. किंवा वेटेबल सल्फर ३ ग्राम प्रती लिटर पाण्यामध्ये मिसळून फळधारणेच्या वेळी १५ दिवसांच्या अंतराने फवारणी केल्यास ही कीड नियंत्रणात ठेवता येते.
- लेबल क्लेम नसलेले परंतु संशोधनाच्या आधारावर प्रभावी आढळून आलेले कोळीनाशक - प्रॉपरगाईट (५७ ई सी) १ मि.ली. किंवा स्पायरोमेसीफेन (२४० एस सी) ०.३ मि.ली. किंवा फेनाझाक्वीन (१० ई सी) १ मि.ली. प्रती लिटर पाण्यामध्ये मिसळून फळधारणेच्या वेळी १५ दिवसांच्या अंतराने फवारणी केल्यास ही कीड नियंत्रणात ठेवता येते.

	
रस्टमाईट ग्रसित फळ	रस्ट माईटचे प्रौढ
	
ग्रीन माईट ग्रसित मोसंबी फळ	ग्रीन माईटचे प्रौढ

फळातील रस शोषणारे पतंग

प्रादुर्भावाची लक्षणे :-

लिंबुवर्गीय फळझाडांवर प्रादुर्भाव करणाऱ्या किटकांपैकी प्रामुख्याने फळातील रस शोषक पतंगामुळे फळांची लक्षणीय नुकसान उद्भवते. या किडीचा पतंग सायंकाळी पिकणाऱ्या किंवा पिकलेल्या फळाला सुईसारख्या सोडीद्वारे छिद्र करून रस शोषून घेतात. अश्या फळांमध्ये बुरशी व जिवानूंचा छिद्राद्वारे शिरकाव होतो व फळ सडण्यास सुरुवात होते. अशी फळे दाबल्यास छिद्रातून आंबलेला रस बाहेर येतो. फळे पिकण्यापूर्वीच गळतात. गळलेल्या फळातून दुर्गंधी येते.

सक्रिय काळ :- या किडीचा प्रादुर्भाव आंबीया हंगामात फळ पिकण्याच्या अवस्थेमध्ये ऑगस्ट ते नोव्हेंबर या काळात दिसून येतो.

आर्थिक नुकसानीची पातळी :- गळलेली १० टक्के प्रभावीत फळे

व्यवस्थापन :-

प्रतिबंधात्मक उपाय :

- गळालेली फळे जमिनीत गाडून नष्ट करावीत अथवा त्यावर कचरा टाकून फळे जाळून टाकावीत.
- बागेभोवती असलेल्या गुळवेल, वासनवेल, चांदवेल इत्यादी तणांचा नाश करावा.
- संध्याकाळच्या वेळेत (६ ते ८ वाजताच्या दरम्यान) ओलसर गवत पेटवून व त्यावर कडुनिंबाच्या ओल्या फांद्या किंवा पाने ठेवून धूर करावा.
- प्रौढ पतंगांना आकर्षित करण्यासाठी बागेत टोमॅटो हे सापळा पीक घ्यावे.

रासायनिक उपाय:

- पतंगांना आकर्षित करून मारण्यासाठी मॅलाथिऑन ५० इ.सी. १० मि.ली. + १०० ग्रॅम गुळ + १०० मि.ली. संत्रा फळांचा रस ९०० मि.ली. पाण्यामध्ये मिसळून विषारी आमिष (बेट) तयार करावे आणि रूंद तोंडाच्या बाटल्या भरून २५ ते ३० झाडांसाठी दोन याप्रमाणे बाटल्या झाडांच्या फांद्यांना बांधाव्यात.

सेंद्रीय उपाय :

- १० मिली निमतेल किंवा पेट्रौलीअम स्प्रे ऑईल (हॉर्टीकल्चर मिनरल ऑईल) २० मिली प्रती लिटर पाणी या प्रमाणात घेऊन फळे पिकण्याच्या अवस्थेपासुन तोडणीपर्यंत १० ते १५ दिवसाच्या अंतराने फवारणी करावी.

	
फळांवरील रस शोषण करणारे पतंग	अळी व अंडे
	
नुकसान ग्रस्त फळे	